

Vitaindító

Általános helyzetkép

Romániában a 20. század második felében egy elég intenzív, többnyire helyi kezdeményezésem alapuló néprajzi gyűjtőhullám indult meg, melynek nyomán számos tájház, néprajzi-helytörténeti gyűjtemény és tájszoba jött létre a megyei/városi múzeumok, helyi önkormányzatok, iskolák vagy művelődési otthonok és a történelmi egyházak védőszárnya alatt. Az 1989-es rendszerváltást követő időszakban pedig újabb múzeumalapítási törekvéseknek lehettünk tanúi. Ezzel párhuzamosan pedig több szakmai szervezet (Krizsa János Néprajzi Társaság, Hargita Megyei Hagyományőrzési Forrásközpont) rendezett a falumúzeumokkal kapcsolatos szakmai tanácskozásokat, fórumokat.

A legtöbb helyi kezdeményezés azonban mindenféle szakmai támogatás és ellenőrzés nélkül valósult meg. Ez nemcsak azt eredményezte, hogy a létrejött gyűjtemények minőség szempontjából nagyon változatosra sikeredtek, hanem azt is, hogy napjainkig nem rendelkezünk megbízható adatokkal ezek számát, állapotát, tárgyállományát, jogi státusát és helyi használatát illetően.

Jelen írás a Romániai Magyar Demokrata Szövetség Kulturális Autonomia Tanácsának felkérése nyomán készült, s mint ilyen, egyfajta előmunkálatnak tekinthető egy olyan stratégiatervezet kidolgozásához, „amely egyszerre ad választ a szakterület hosszú távú, 20-25 évre szóló prioritásairól, és az azonnali intézkedések köréről”, illetve „tartalmazza a jelenlegi helyzet leírását, a kitűzött célokat, valamint az ehhez vezető utak alternatíváit”.

Ennek megfelelően kettős célt tűz ki maga elé.

1. Az Erdélyben, elsősorban falusi környezetben található magyar vonatkozású tájházakat és néprajzi-helytörténeti gyűjteményeket veti vizsgálat alá, átfogó képet nyújtva a falusi környezetben működő múzeumok kistérségként való eloszlásáról, az alapítás korszakairól és körülményeiről, a gyűjtemények jelenlegi állapotáról, a helyi társadalomra tett hatásokról, valamint a működtetésükkel kapcsolatos kérdésekről.

Ennek értelmében a tanulmány az elemzés során egyrészt a népi kultúra tárgyainak és az ezeknek helyet adó helyi gyűjteményeknek a létmódjára, helyi használatára figyel. Azt vizsgálja, hogy ezek az intézmények milyen szerepet játszanak a helyi örökség ápolásában, valamint az örökségalkotás, a történelem megjelenítése és az identitás (újra)termelésének folyamatában. Hogyan válnak a hagyományos kultúra tárgyai a helyi örökségipar részévé, a tárgyaknak otthont adó épületek pedig a kulturális örökség emlékhelyeivé/emlékházaivá. Milyen (meg)emlékezési rítusokat hoznak létre, illetve melyekben vesznek részt. A gyűjtemények létrejöttének folyamata, a gyűjtemények szerkezete, valamint a gyűjtemények státusának meghatározása mellett azok funkcióira és használatukra, valamint a használók habitusaira mutat rá. Újrafogalmazva a kérdést, azt vizsgálja, hogy milyen képet őriznek az erdélyi magyarság népi kultúrájáról, és ennek mi a szerepe a helyi közösségépítés folyamatában? Végül soron a 20. századi romániai falusi környezetben élő magyar lakosság múltához és hagyományaihoz való viszonyát, önreprezentációs és identifikációs technikáit teszi láthatóvá.

2. Javaslatokat fogalmaz meg ezeknek a gyűjteményeknek a szakmai ellenőrzését, a gyűjteményeknek otthont adó épületek és a gyűjtemények állagmegőrzését és a tárgyállomány megóvását, konzerválását, kiállítását, raktározását, és gyarapítását, az intézmények falai között megvalósuló kulturális tevékenységeket illetően, egyáltalán a hatékony működ(t)ésükhöz és finanszírozásukhoz szükséges stratégiai lépéseket is ajánl.

3. Ugyanakkor a tanulmányhoz csatolunk egy összesítő táblázatot is, mely egy javaslatmintát tartalmaz a néprajzi régiókat és a finanszírozásra javasolt tájházakat illetően. A javaslat elkészítésekor a Kósa László és Filep Antal szerzőpáros által 1975-ben megírt, de máig alapműnek számító, *A magyar nép táji történeti tagolódása* című kötet adataiból indultunk ki, de figyelembe vettük a meglévő tájházak táji eloszlását és szem előtt tartottuk azt is, hogy a rendelkezésre álló anyagi források végesek. Ezét az említett kötetben szereplő mintegy 60 körüli kistájt 18-ra

csökkentettük. A javaslatban szereplő kistájak nem fedik le a teljes Erdély és Partium területét, de vannak olyan régiók is, ahonnan nincs tudomásunk működő tájházról, vagy néprajzi gyűjteményről. Ezeket a kistájakat kihagytuk a felsorolásból. Egyetlen engedményt Aranyosszék kapcsán tettünk, ahonnan szintén nem rendelkezünk tájházzal, de úgy ítéljük meg, hogy mindenképpen szükséges lenne legalább egy, a vidéket bemutató néprajzi múzeum létesítése.

Gyűjteménytípusok és terminológia

A néprajzi szakirodalom a tájházak kérdéskörét illetően szegényesnek és egyenetlennek mondható. A nyolc kötetes Magyar néprajz című összefoglaló munka mindössze a sorozat IV. kötetében (*Anyagi kultúra. Életmód*) szentel néhány oldalt a tájházak kérdéskörének, anélkül, hogy valamilyen meghatározást adna. A Magyar Néprajzi Lexikon csak *múzeum* és *néprajzi szobák* szócikket tartalmaz, és itt is csak az országos jelentőségű intézményeket említi. Az egyes vidéki környezetben működő múzeumok néprajzi gyűjtemények bemutatásával, elemzésével foglalkozó műveket pedig a terminológiai sokszínűség jellemzi. A Magyar Értelmező Kéziszótár is csak az *emlékszoba*, *néprajzi gyűjtemény* és *tájmúzeum* szócikkeket tartalmazza. Ugyanakkor maguk a gyűjtemények is „ellenállnak” ezeknek a kategóriáknak, mivel legtöbb esetben helyi kezdeményezésre, szakmai felügyelet nélkül jöttek létre, ritkán tartják be a muzeológia szabályait.

Mindent összevetve, az elemzés tárgyát képező, elsősorban vidéki környezetben működő muzeális jellegű létesítményeket hét nagyobb kategóriába lehet besorolni, ezek a következők: tájház, tájmúzeum, emlékház/emlékszoba, helytörténeti múzeum, néprajzi múzeum, néprajzi szoba és néprajzi gyűjtemény.

A **tájházak** – Berecki Ibolya meghatározása szerint – „olyan szabadtéri néprajzi gyűjtemények, amelyek a helyben összegyűjtött és megőrzött tárgyakkal az adott település vagy tájegység hagyományos tárgyi kultúráját, a népi építészet szempontjából jelentős (esetleg népi műemléknek minősített) épületekben berendezett lakásbelsőket, olykor a műhelyeket, gazdasági épületeket vagy egyszerűbb ipari létesítményeket mutatják be. Nagyon fontos hangsúlyoznunk, mint minimális követelményt, hogy a tájháznak legalább egy, meghatározó helyisége eredeti, a településről származó tárgyakkal enteriőrként berendezett kell, hogy legyen.” (Tájházi akadémia 2009 - Oktatási anyag).

Tájmúzeum alatt a Magyar Értelmező Szótár (1325. old.) és a néprajzi szakirodalom egy tájegység, vagy egy vidék történetére, kultúrtörténetére, mesterségtörténetére, népművészetére vonatkozó tárgyi gyűjteményét és szakszerű bemutatását érti. Ilyen a zabolai Csángó Néprajzi Múzeum.

Az **emlékház/emlékszoba** híres emberek, múzeumi előírások szerint berendezett (szülő)háza, vagy emlékükre – személyes tárgyaikkal berendezett – szoba. Ide sorolnám például Ady Endre érmindszenti, Horváth István magyarórdi, vagy Tamási Áron farkaslaki emlékházát.

A **helytörténeti múzeum** kategóriába azok a gyűjtemények tartoznak, melyek a néprajzi anyag mellett, ezzel egyenlő, vagy ennél nagyobb arányban helytörténeti (régészeti, egyháztörténeti, iskolatörténeti stb.) anyagot is kiállítanak. Az ilyen jellegű gyűjteménynek otthont adó épület rendszerint nem egykori parasztház, hanem valamilyen más épület (kúria, kántori lakás stb.). Ez a kategória elég sok ponton hasonlít a tájmúzeumhoz.

A **néprajzi múzeum** kategóriába azokat a kizárólag néprajzi anyagot tartalmazó gyűjteményeket sorolja a szakirodalom, melyek egy-egy nagyobb régió több etnikumának anyagi kultúráját, vagy egyetlen etnikum különböző néprajzi tájegységről összegyűjtött tárgyi kultúráját mutatják be szakszerűen. Ilyen például a Kallós Zoltán Múzeum és Népművészeti Központ.

A **néprajzi szoba** „berendezésének elvei – olvashatjuk a Magyar Néprajzi Lexikonban – sokat változtak az évtizedek folyamán. Míg a korábbiakban egy-egy berendezés összeállításánál nem voltak figyelemmel a létrehozandó együttes tudományos hitelességére, a mai elvek szerint a néprajzi szobák berendezésében csak azonos korszakra, azonos társadalmi rétegre, csoportra jellemző, és csak meghatározott helyről származó tárgyakat lehet együttesként kiállítani. Gondosan kell ügyelni arra is, hogy az eredeti használatnak megfelelően kapjanak helyet a tárgyak, s csak annyi legyen, amennyit valaha egy-egy háztartásban, lakásban elhelyeztek és használtak.” Mi ebbe a kategóriába soroljuk azokat a főleg iskolákban, művelődési házakban stb. berendezett néprajzi

kiállításokat, melyek egy-egy szobaentériőt (tisztaszobát) próbálnak bemutatni, de vannak olyanok is, melyek egy teremben különböző hagyományos használati tárgyakat állítanak ki. Az iskolákban található ilyen jellegű szobákat a szakirodalom **iskolamúzeum**oknak is nevezi.

A több helyiségből álló, laza szerkezetű és változatos tematikájú kiállításokat tartalmazó tárgyállományok a **néprajzi gyűjtemény** kategóriába sorolhatók. Ezek rendszerint egy-egy település tárgyi kultúráját mutatják be, de előfordul az is, hogy a tárgyak egy nagyobb gyűjtőterületről származnak.

Ugyanakkor van néhány olyan vidéki létesítmény, mely esetében a hagyományőrző és/vagy oktató tevékenység kerül előtérbe és nem a múzeumi funkció. Ezek esetében sokszor előfordul az **élő múzeum** elnevezés. A Milvus csoport által Nyárádszentsimonon működtetett tájház esetén ez még azt is jelenti, hogy a tárgyak mellett a hagyományos gazdálkodás állatait és helyes tartásuk módját is bemutatják.

Bár témánkhoz csak közvetve kapcsolódik, de az esetleges félreértéseket elkerülendő itt kell megjegyezni, hogy Erdélyben létezik három olyan magyar, vagy jelentős magyar néprajzi anyagot is tartalmazó közgyűjtemény is, melynek gyűjtési területe túlmutat egy-egy régió határán. Ezek a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum, a Csíki Székely Múzeum és a Maros Megyei Múzeum. Ugyanakkor van öt olyan közgyűjteményünk is, mely egy-egy kisebb régió népi tárgykultúráját mutatják be. Ezek az udvarhelyi Haáz Rezső Múzeum, a gyergyói Tarisznyás Márton Múzeum, a kézdivásárhelyi Incze László Céltörténeti Múzeum, a Csernátoni Haszmann Pál Múzeum és a székelykeresztúri Molnár István Múzeum.

Látható tehát, hogy a gyűjtemények esetében több szempontot kell figyelembe venni. A gyűjteményeknek otthont adó épület típusa (a vidékre jellemző hagyományos parasztház), a kiállítás tartalma és a bemutatás technikája (mutasson be legalább egy a vidékre jellemző, hiteles szobabelsőt és használati tárgyakat) mellett legalább ilyen fontos a területi elv is: a bemutatott tárgyak egy jól körülhatárolható területről (egy adott településről, vagy egy kisrégióból kell származzanak).

Makrokontextus

Az erdélyi falvak, melyekbe a magyar vonatkozású tájházak, emlékházak és néprajzi gyűjtemények beágyazódnak, az elmúlt negyedszázad során több hullámban drasztikus változásokon mentek keresztül. Felbomlottak a hagyományos, szoros együttműködésen alapuló közösségformák, átalakult a falvak gazdasági szerkezete, aminek következtében e települések jelentős része elvesztette agrár jellegét. Az életmódváltás következtében kikoptak a használatból a hagyományos élet tárgyai és tárgyegyüttesei, valamint a hozzájuk kapcsolódó használati habitusok, rutinok, rítusok és történetek. Az információ széleskörű és gyors áramlása, illetve a globalizáció következtében az egyes falvakra, kistájakra és tájegységekre jellemző különbségek egyre inkább feloldódnak, a helyi kultúrákra a táji különbségeket elsimító tendenciák hatnak erőteljesen. Ilyen keretek között nemcsak időszerű, de egyenesen elengedhetetlen, hogy elgondolkodjunk azon, hogy ebből az elmúlt negyedszázad során eltűnt világból mit és hogyan akarunk megőrizni és muzeális keretek között megmutatni a fiatalabb generációk számára. Elegendő-e az, ami a regionális (l. Erdély Néprajzi Múzeuma, Székely Nemzeti Múzeum stb.) vagy megyei/városi múzeumok gyűjteményeiben megtalálható, vagy pedig szükség lenne olyan intézményekre (tájházakra, néprajzi-falutörténeti gyűjteményekre, emlékházakra) is, melyek képesek a helyi kulturális sajátosságok és identitások kifejezésére és megjelenítésére?

A múzeum közösség- és identitásformáló erővel rendelkezik, ezért igen komoly tétje van annak, hogy közép- és hosszútávon milyen sorsot szánunk ezeknek a helyi muzeális képződményeknek, milyen feladatokat bízunk rájuk és milyen funkciókat viszünk a falaik közé.

Az erdélyi tájházak a tudományos diskurzusban

Míg Magyarországon a tájházak és falusi néprajzi gyűjtemények önálló érdekvédelmi szövetséggel rendelkeznek, melyek keretében szakmai továbbképzések, tanácsadás, és évente megrendezésre kerülő konferenciák keretében lehetőség nyílik a tapasztalatcserére, a felmerülő problémák közös

megvitatására,¹ addig erdélyi viszonylatban alig néhány olyan kezdeményezéssel számolhatunk, mely a romániai magyar tájházakat működtető személyek számára valamiféle szakmai fórumot kívánna biztosítani.

Ezek között határkönek számít a Kriza János Néprajzi Társaság által 1999-ben szeptember 24–26 között Bogdándon megrendezett konferencia,² ahol az erdélyi és partiumi szakemberek mellett a szentendrei Szabadtéri Múzeum munkatársai is részt vettek a tanácskozáson. Az eseményen szó volt a lakáskultúra egy-egy sajátos regionális és történeti változatának lehetséges bemutatásáról, a székelyföldi és partiumi tájházak működtetését érintő problémákról, valamint műemlékvédelmi szempontokat érintő kérdésekről is. Néhány évvel később pedig Sepsilyleflaván került sor hasonló jellegű rendezvényre.³

Újabb szakmai tapasztalatcserékre 2012-ben⁴ és 2013-ban⁵ került sor Kolozsváron, a Kriza János Néprajzi Társaság és a Magyarországi Tájházak Szövetsége közös szervezésében. Ezeknek a tanácskozásoknak a legfőbb hozadéka, hogy először sikerült ráirányítaniuk – részben a sajtónak és a politikumnak is köszönhetően – a szélesebb közönség figyelmét az erdélyi tájházak problémáira. A 2012-es konferenciát követően például a Romániai Magyar Demokrata Szövetség képviselői is azt nyilatkozták, hogy szükséges az erdélyi tájházak szövetségének létrehozása.⁶ A 2013-as konferencia keretében pedig elvi együttműködési megállapodás született a Magyarországi Tájházak Szövetsége és a Romániai Falusi Magángyűjtemények és –múzeumok Hálózata között, melynek magyar tagjai is vannak.

Emellett még a Hargita Megyei Hagyományőrzési Forrásközpont 2007. november 22-én megrendezett műhelymegbeszélést⁷ érdemes megemlíteni, ahol Hargita megyei szakemberek vitatták meg a székelyföldi tájházak kérdéseit és osztották meg tapasztalataikat/nézeteiket a megye közel harminc településéről érkezett érdeklődőivel, olyanokkal, akik már létező tájházukat képviselték, vagy akik annak létrehozásán akkor fáradoztak (Mihály 2007: 2–3.).

A tudományos ülésszakok mellett az elmúlt időszakban a már említett konferencia-kiadvány mellett néhány önálló tanulmány is foglalkozott az erdélyi/székelyföldi falusi múzeumok kérdésével. Pozsony Ferenc először a Kriza János Néprajzi Társaság Értesítője 1997/1-2. számában foglalta össze a tájházak és néprajzi gyűjtemények fejlesztésének jelenkori lehetőségeit (Pozsony 1997: 1–45.). Ezt követően 2004-ben vette számba az Erdélyi múzeumokban található néprajzi gyűjteményeket és jelenkori állapotukat, valamint a gyűjtemények kezelőinek kiválasztásában alkalmazott – régióként igen eltérő – politikákat. Tanulmányában arra a következtetésre jutott, hogy Romániában a rendszerváltást követően sem változott az asszimilációs politika, hiszen számos megyei múzeum⁸ vezetése tudatosan nem alkalmaz szakképzett néprajz szakos muzeológust (Pozsony 2004: 25–27.). Utóbb 2007-ben és 2013-ban írt összefoglaló tanulmányt az erdélyi tájházak és néprajzi gyűjtemények jelenkori állapotáról, valamint velük szemben működtetett változó kultúrpolitikákról (Pozsony 2007: 551–556., ill. 2013: 6–15.). Tötszegi Tekla pedig egy szűkebb régió, Kalotaszeg tájházait vette számba egyik tanulmányában (Tötszegi 2007: 297–310.). A Kriza János Néprajzi Társaság és a Magyarországi Tájházak Szövetsége közös kiadásában látott napvilágot 2013-ban az a kötet, mely közel száz erdélyi tájházat és néprajzi gyűjteményt mutat be (Bereczki 2013.). Vajda András 2014-ben Domus szülőföldi ösztöndíjprogram keretében a Maros

¹ A szervezet 2012-ben tájház-vezetési segédletet is megjelentetett, mely összefoglalja azokat a kiállítással, tárgyvédelemmel, kommunikációs technikákkal stb. kapcsolatos tudnivalókat, melyek elengedhetetlenek egy tájház szakszerű működtetéséhez. A kötet ugyanakkor röviden összefoglalja a magyarországi tájházak történetét is (Bereczki–Szablyár, 2012.).

² *Tájházak fejlesztésének lehetőségei Erdélyben*. Közölve Pozsony (szerk.). A Kriza János Néprajzi Társaság Értesítője, Kolozsvár, 1999. 3-4. sz.

³ *Szakmai szeminárium erdélyi néprajzi gyűjtemények és tájházak vezetőinek*. Kriza János Néprajzi Társaság, Sepsilylefalva, 2004. október 1–3.

⁴ *Az erdélyi tájházak fejlesztésének lehetőségei*. Tudományos konferencia. 2012. március 31.

⁵ *Határok nélkül – Magyar tájházak Erdélyben*. 2013. március 8–9.

⁶ <http://www.rmdsz.ro/sajtoszoba/hir/szukseges-az-erdelyi-tajhazak-szovetsegenek-letrehozasa>

⁷ *Tájházak helyzete Hargita megyében*

⁸ Közéjük tartozik a Maros Megyei Múzeum is

megyei tájházak és néprajzi múzeumok felmérését végezte el, melynek eredményeit több tanulmányban tette közzé (l. Vajda 2013a: 20–23., 2013b, 2013c, 2013d: 249–282, 2013e 40–68, 2014a: 301–318. 2014b 9–19.).

A Hargita Megyei Hagyományörzési Forrásközpont két éve szervezi meg a Tájházak Napját. Az intézmény Facebook-oldalán az áll, hogy „a programhoz csatlakozó tájházak, néprajzi gyűjtemények kinyitják kapuikat a nagyközönség előtt. A tájházak felelősei szervezett formában bemutatják a helyi gyűjteményt az érdeklődőknek, majd ezt követően a tájházba ellátogató gyermekek kézműves tevékenységen vehetnek részt. A (...) gyűjteményfelelősök további kulturális műsorral is színesíthetik a rendezvényt, így lehetőség nyílhat könyvbemutatók, kiállítások, színdarabok, néptánc előadások, gasztronómiai bemutatók stb. szervezésére is.”⁹

Az erdélyi tájházak különböző adatbázisokban

Az erdélyi tájházak, néprajzi múzeumok és helytörténeti gyűjtemények egy része saját honlappal rendelkezik, mások különböző online adatbázisokban érhetők el. A *Román Kulturális Örökség Hivatala* adatbázisa¹⁰ régészet (arheologie), művészet–építészet (artă–arhitectură), írott örökség (patrimoniul scris), tárgyi örökség (patrimoniul mobil), néprajz (etnografie), történelem (istorie), zene (muzică), éremtan (numismatică) és színház (teatru) alapkategóriákat tartalmaz. Emellett innen érhető el a Romániai Múzeumok és Gyűjtemények Adatbázisa¹¹ is. A *néprajz* aloldalon a román néprajzi atlasz online változata (a kérdőívekkel együtt), a romániai szabadtéri néprajzi emlékek virtuális múzeuma, a romániai népi motívumok, a téli népszokások, valamint a népi mesterségek adatbázisa található. A virtuális múzeum¹² 21 építményt tartalmaz, ezek valójában az ország szabadtéri múzeumaiban található anyag egy részét jelentik.

Az elmúlt években alakult *Romániai Falusi Magángyűjtemények és –múzeumok Hálózata*,¹³ mely 36 gyűjteményt tart nyilván. Ezek között két bihari (Szalacs és Gálospetri) magyar magánmúzeum is található.

A Magyar Irodalmi Emlékházak internetes portálján¹⁴ az erdélyi irodalmi emlékházak közül csupán a fehéregyházi Petőfi Sándor Emlékmúzeumot jegyzi, de ezen túlmenő információkat (rövid leírás, cím, nyitva tartás stb.) nem közöl vele kapcsolatosan.

A legnagyobb erdélyi online hírportál, a *Transindex* által működtetett *Adatbank* számára Kiss Dénes készítette el a Romániai magyar kulturális intézmények adatbázisát, mely több erdélyi múzeum vagy muzeális gyűjtemény adatait is tartalmazza.

A Román Örökségvédelmi Hivatal a Román Paraszt Múzeuma, a Romániai Falusi Magángyűjtemények és –múzeumok Hálózata, a Nemzeti Vidéki Ökológiai és Kulturális Turizmus Egyesülete és a Csíki Székely Múzeum által 2012-ben szervezett *Multicult – a romániai nemzetiségi kisebbségek múzeumainak virtuális tára* program keretében létrehozott honlap 90 múzeumot mutat be.¹⁵

A jelen vitaindító szerzője a Domus szülőföldi ösztöndíjprogram keretében készítette el a Maros megyei tájházak és néprajzi gyűjtemények kataszterét, melyben összesen 44 tétel szerepel.

Az *Erdélyi Turizmus* nevű internetes portál *falumúzeumok, tájházak, néprajzi kiállítások* kategóriában¹⁶ 26 gyűjteményt említ, egy másik, a Székelyföldet népszerűsítő online portál¹⁷ a múzeumok címszó alatt hat állami intézményt mutat be: a csíkszeredai Csíki Székely Múzeumot, a Gyergyószentmiklósi Tarisznyás Márton Múzeumot, a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeumot, a székelykeresztúri Molnár István Múzeumot, a székelyudvarhelyi Haáz Rezső

⁹ <https://www.facebook.com/hagyomanyorzokozpont/?fref=ts>

¹⁰ cIMEC–Institutul de Memorie Culturală. Elérhetőség: <http://cimec.ro>

¹¹ Ghidul muzeelor și colecțiilor din România. Elérhetőség: <http://ghidulmuzeelor.cimec.ro/sel.asp>

¹² ETNOMON - Muzeul virtual al monumentelor etnografice în aer liber din România. Elérhetőség: <http://monumente-etnografice.cimec.ro/aereln.htm>

¹³ Rețeaua Colecțiilor și Muzeelor Etnografice Sătești Particulare din România.

¹⁴ <http://www.mire.hu>

¹⁵ <http://www.multicult.ro/>

¹⁶ <http://www.erdelyiturizmus.hu/?action=katalogus&id=61>

¹⁷ <http://szekelyfold.info.ro>

Múzeumot és a Szejkefürdő Borvízmúzeumot. A Marosszék turisztikai és kulturális információs portál¹⁸ *láttnivalók* címszó alatt 9 vidéki néprajzi gyűjteményről tesz említést. A *Partiumi múzeumok és kiállítóhelyek weboldala* elnevezésű projekt keretében létrejött portál¹⁹ 13 múzeumot mutat be. Egy Szatmár megyei portál 22 múzeumi egységet mutat be.²⁰

A Wikipédián a *Románia magyar emlékei, láttnivalói*²¹ címszó alatt a *Múzeumok, kiállítóhelyek* fejezetben 45 olyan település szerepel, ahol valamilyen muzeális létesítmény is található.

A Kriza János Néprajzi Társaság 2015-ben készítette el és töltötte fel honlapjára a *Néprajzi Múzeumok Tára* nevű adatbázisát, mely többféle keresési/rendezési lehetőséget kínál a felhasználóknak. Rákérdezhetünk a gyűjtemények típusára, a gyűjteményeknek otthont adó intézményekre, a településekre, a megyékre, a néprajzi tájegységekre, az alapítás/újraalapítás éveére. Emellett a gyűjtemények táji és típusbeli eloszlását térképek segítségével is megjeleníti. Az adatbázis fejlesztése folyamatban van, jelenleg 75 gyűjtemény adatait tartalmazza.²²

A legteljesebbnek az RMDSZ Kulturális Autonómia Tanácsának adatbázisa mondható, ebben 229 gyűjtemény adatai (település, megye, a gyűjtemény neve, kontaktszemély, működtető, postacím, telefonszám stb.) szerepelnek.

A fentebb felsoroltak alapján is jól látható, hogy az elmúlt években több olyan próbálkozás is született, mely arra törekszik, hogy az erdélyi/romániai (néprajzi) múzeumokról egy helyen nyújtson könnyen áttekinthető és átfogó tájékoztatást. Ám ezek a törekvések a legtöbb esetben csupán egy-egy kisebb régió meglévő/működő múzeumállományának feltérképezésére vállalkoztak, illetve csak válogatást adnak az Erdélyben/Romániában működő magyar vonatkozású tájházakból, néprajzi múzeumokból és helytörténeti gyűjteményekből.

Ezért is egyre égetőbb feladat ezeknek a gyűjteményeknek az összesítése, és egy teljes kataszter elkészítése, hogy egységes keretben, egységes keresési és megjelenítési szempontok szerint rendezve mutassa be ezeket a múzeumokat és muzeális létesítményeket. Erre a feladatra véleményünk szerint a Kriza János Néprajzi Társaság lenne a legalkalmasabb.

Alapítók és fenntartó intézmények

Az gyűjtemények jelentős része magánkezdemenyezés, melyek minden külső szakmai és anyagi támogatás nélkül jöttek létre és működnek. Ám sok esetben egyházi, iskolai, községi vagy valamilyen más intézményi, illetve alapítványi támogatást élveznek. Alapítók között vállalkozókat, építészeket és képzőművészeket találunk. Legnagyobb részük látogatható, de vannak olyanok is, melyek nem nyilvánosak. Ezek a tulajdonos lakásában, annak egy-két szobájában vagy a tulajdonos által külön erre a célra vásárolt/fenntartott épületekben kapnak helyet. Azonban egyes darbjait alkalmanként tulajdonosaik különböző kiállítások keretében a nagyközönségnek is megmutatják.

A falusi környezetben alapított múzeumok elsősorban a helyi értelmiségiek kezdeményezésére jöttek létre. Az általam vizsgált Maros megyei tájházak és néprajzi gyűjteményeket tíz esetben tanítók, tanárok, hat esetben lelkészek, három-három esetben orvosok és vállalkozók, két esetben néprajzkutatók alapították. Emellett előfordul az alapítók között színész, építészmérnök, koreográfus, népnevelő, falufelélős és környezetvédelmi szakember is.

A gyűjteményeket a helyi iskola egy-két termébe, egyházi tulajdonban lévő épületbe (egykori kántori lakás, volt felekezeti iskola stb.), a művelődési otthon egyik kisebb termébe, a helyi önkormányzat tulajdonát képező középületbe, alapítványi/egyesületi tulajdonban lévő épületbe, illetve magántulajdonban lévő hagyományos parasztházba vagy annak egy részébe helyezték el.

A múzeumalapítások korszakai

Erdélyben három nagyobb múzeumalapítási hullám látszik körvonalazódni: az első az 1960-as évek végétől az 1989-es rendszerváltásig tart és főleg az említett korszak első évtizede számít aktív

¹⁸ <http://www.marossezek.ro>

¹⁹ <http://partiumimuzeumok.ro/>

²⁰ <http://viziteaza-satumare.com/hu/>

²¹ http://hu.wikipedia.org/wiki/Rom%C3%A1nia_magyar_eml%C3%A9kei,_l%C3%A1tnival%C3%B3i

²² <http://www.kjnt.ro/muzeumtar>

időszaknak. Az 1960-as évek végétől kezdődően a helyi tanítók és tanárok sorra hoztak létre kisebb-nagyobb néprajzi gyűjteményeket az iskolák és a művelődési házak egy-egy üresen álló termében. Ezeknek a gyűjteményeknek az anyaga azonban mára a legtöbb helyen megsemmisült, vagy pedig elfekvőben van. Ennek ellenére ezek a jobbra iskolamúzeumoknak számító korai kezdeményezések jelentős mértékben meghatározták az 1989-es rendszerváltozást követő évek múzeumalapítási törekvéseit.

A második hullám az 1990-es éveket foglalja magában, a harmadik korszak pedig a 2000-es évek elején veszi kezdetét. Az 1989-es rendszerváltást követő időszakban a múzeumalapításokra a helyi közösség által szervezett nagy közösségi események (falutalálkozó, búcsú stb.) alkalmával került sor.

Minták, modellek, impulzusok

Az 1950-es évek közepén hozták létre országszerte a *Népi Alkotások Háza* néven ismert intézményhálózatot, melynek feladata a hagyományos kultúra megőrzése és éltetése mellett annak felügyelete volt. Ugyancsak ebben az időszakban jött létre az az országos rendezvényhálózat (*Megéneklünk Románia*), melyben az egyes településeken működő hagyományörző csoportok, amatőr színjátszó társulatok, kórusok stb. egymással versenyre kelve hirdették szűkebb hazájuk hagyományait. Az első gyűjtemények végső soron ezeknek a rendezvényeknek a kelléktárát képezték, ezek bővültek ki és alakultak át néprajzi gyűjteményekké, melyeknek a művelődési otthon vagy a helyi általános iskola valamelyik terme adott otthont.

Az iskolai önképzőkörök hálózata az úgynevezett *olvasás* időszakában (a magyarországi és főleg a prágai eseményeket követően) bontakozott ki. Ezeken az önképzőkörökön számos irodalom és történelem szakos tanár tartott a népi kultúrával kapcsolatos előadásokat, és diákjait népművészeti alkotások gyűjtésére serkentette. Az így összegyűlt anyagot aztán iskolai múzeummá alakították.

Ezek a gyűjtemények kis számban élték túl kezdeményezőik nyugdíjba vonulását és maradtak ránk a 21. században, viszont vitathatatlan, hogy a közösség emlékezetében megmaradtak, és ezek képezték az első impulzust az 1989-es változásokat követően elindult újabb múzeumalapítási törekvésekhez.

1989-et követően, főleg miután a magyarországi tévétársaságok adásait is sugárzó kábeltévé-szolgáltatás Románia falvaiban is elterjedt, felerősödött a hagyományápolás eszméjének a média által közvetített hatása. Az egyes hagyományörző műsorokban bemutatott kezdeményezések (jó példák) az erdélyi hagyományápoló tevékenységekre is serkentően hatottak. Szintén impulzív hatása volt az egyes települések kezdeményezéseire a szomszédos vagy a szűkebb néprajzi régióhoz tartozó települések múzeumalapító kezdeményezései, melyek szintén a média közvetítésével terjedtek.

A 21. században ezeknek a törekvéseknek a háttérben turisztikai és gazdasági szempontok is meghúzódnak. Nem véletlen, hogy a frissen alapított tájházakat elsősorban vállalkozók hozták létre. A különböző (agro)turisztikai pályázati kiírásokat népszerűsítő anyagok hatására azonban nemcsak a vállalkozói réteg, hanem a helyi önkormányzat és az értelmiségi réteg is egyre gyakrabban kapcsolja össze a múzeumalapítás és a turizmus fejlesztésének gondolatát. Az ide látogatók számának növekedését várja például a 2014-ben felavatott néprajzi gyűjteménytől Disznajó alpolgármestere és a helyi tanítónő egyaránt.

És végül: a rendszerváltást követő időszakban egy-egy faluünnepség alkalmával gyakran rendeztek időszakos kiállításokat a helyi hagyományos kultúra emlékét őrző tárgyakból. A kiállítások alkalmával összegyűlt táruk nagy száma, valamint fogadtatásuk néhány esetben arra sarkallta a helyi elitet, hogy ezt állandó gyűjtemény formájába a nagyközönség számára folyamatosan elérhetővé tegye.

Szakmai felügyelet és finanszírozás (hiánya?)

Az erdélyi tájházak és néprajzi gyűjtemények esetében a legnagyobb problémát a szakmai felügyelet és a folyamatos finanszírozás hiánya jelenti, pedig mindkettő elengedhetetlen ahhoz, hogy az egyes helyi gyűjtemények hiteles, szakszerű, egyszóval minőségi szolgáltatást tudjanak

nyújtani, és egy egész Erdélyre kiterjedő, jól működő tájház-hálózat épüljön ki. A szakmai felügyelet nem csupán a tárgyak kiválasztása és a bemutatás eszközeinek megválasztása szempontjából elengedhetetlen, ugyanilyen fontos lenne az összegyűlt tárgyak állagmegőrzésének és restaurálásának szakmai felügyelete, valamint a tájházak falai közé bevitt események kiválasztásának és lebonyolításának szakmai koordinálása is.

Mindez szorosan összefonódik a folyamatos támogatás kérdésével is. Ugyanis az esetek jelentős részében ezek az intézmények csupán az alapításkor kaptak kisebb-nagyobb összegeket a helyi önkormányzattól, valamelyik egyházközségtől, vagy egy-egy – elsősorban magyarországi – közalapítványtól. Ezek az összegek főleg épület-felújításra, a megnyitó ünnepség költségének fedezésére irányultak. Állagmegőrzésre, raktározásra, gyűjteménygyarapításra vagy a kiállításához szükséges tárolók és egyéb bútorok beszerzésére a tájházak nem, vagy ritkán kaptak támogatást.

Ezzel is magyarázható az, hogy, annak ellenére, hogy időről időre felbukkan a sajtóban egyik vagy mási település kapcsán egy tájház létesítésének igénye/ötlete, ez csak híresztelés marad, a helyiek anyagi fedezet vagy helyi/szakmai konszenzus hiányában nem tudják ezeket az elképzeléseket megvalósítani.

Használat: kontextus és funkció

Ezek a múzeumok alapvetően három szándék mentén jöttek létre és kerültek használatba. Ezek az oktatás szándéka, a turizmus fellendítése, azaz gazdasági szándék, a harmadik pedig – ami szerintem a legfontosabb – az identitás megerősítésének, a helyi történelem megszerkesztésének és felmutatásának a szándéka. Ennek megfelelően a múzeumok alapítására is rendszerint olyan gazdasági-kulturális szervezetek és személyek köré szerveződnek, akik e három szándék megvalósulása érdekében munkálkodnak.

Átadásukra/megnyitásukra általában akkor kerül sor, amikor az illető település amúgy is valamilyen történelmi fordulópontot ünnepel. Használatuk ezt követően is elsősorban ünnepek (falunap, búcsú, fesztivál, tánc tábor, különböző találkozók) alkalmával válik intenzívebbé. Vajdaszentiványon vagy Jobbágyfalván például az elmúlt évtizedben évente tánc tábort szerveznek, melynek alkalmával a táborba érkezők szervezett csoportokban látogatják meg a településen található múzeumokat. Marossárpatakon az évente szervezett falunapok, a huszárbál és a nótaestek alkalmával is ellátogatnak a résztvevők a múzeumba. Ekkor nemcsak a településre érkező idegenek, vagy a településről elszármazott személyek tekintik meg a kiállításokat, hanem azok is, akik a településen élnek, és a gyűjteményt már ezt megelőzően is látták, a kiállítást ismerik. Éppen ezért ezt a fajta múzeumlátogatási habitust olyan rítusként értelmezhetjük, melynek keretében az egyén találkozik saját és ősei múltjával. Ez a találkozás nemcsak identitástudatát, de a haladásba, és a jövőbe vetett hitét is megerősíti.

Több múzeumban kerül sor évi rendszerességgel kézműves alkotótáborok, mesemondó versenyek és egyéb hagyományápoló rendezvények szervezésére. Ezekben az esetekben a múzeum egyfajta színpadként, háttérként szolgál az itt zajló események számára, kontextualizálja és kanalizálja ezeknek a cselekvéseknek a jelentését. Más esetben ezek a múzeumok a művelődési házak szerepét veszik át, ahol a fent említett eseménytípusok mellett könyvbemutatókra, ismeretterjesztő előadásokra, képzésekre is sor kerül.

Partikuláris példaként az is előfordul, hogy ezek a hagyományos parasztházak *kulcsos házakként* vagy *panzióként* működnek. Legismertebb ezek közül a Gyimesekben található Borospataki Skanzen Panzió.²³ A gazdasági funkció ezekben az esetekben a leg nyilvánvalóbb.

A legtöbb falumúzeumot legrendszeresebben a helyi és a környékbeli iskolák diákjai látogatják. Az iskolai oktatás keretében mind az általános iskolában, mind a középiskolában a hagyományos népi kultúrával kapcsolatos fogalmak és ismeretek elsajátítását előírja az oktatási szabályzat. Sőt, az elmúlt évtized során sikerült elérni, hogy a népi kultúra a magyarságtörténet mellett bekerüljön a szabadon választható tantárgyak sorába. Ezért a tanárok jelentős része igyekszik évente legalább egyszer elvinni a tanulókat a településen található, vagy a hozzá legközelebb eső néprajzi

²³ <http://www.borospanzio.ro>

múzeumba. Sőt, a nagyobb elismerésnek örvendő falumúzeumokat még a városi iskolák diákja is rendszeresen meglátogatják. Ebben a kontextusban a múzeum az emlékezés és még inkább a megismerés és az (újra)tanulás helyeként működik.

Végül a látogatók egy másik része turista, aki leggyakrabban szervezett, csoportos kirándulás keretében kerül kapcsolatba útja során egy vagy több falumúzeummal, de akadnak olyanok is, akik a véletlennek köszönhetően látogatják meg az egyik vagy másik ilyen gyűjteményt. Ez egyik oldalon a gazdasági tevékenységek diverzifikálódásának, a helyi gazdaság fellendülésének vélt vagy valós lehetőségét, a másik oldalon viszont, a turisták szempontjából a nosztalgia és az egzotikum megtapasztalásának lehetőségét jelenti. A helytörténeti múzeum – mondja Ebli Gábor – a turisták kedvenc célpontja, ahol a nemzeti pátosz és a veretes egyetemes történelem nyomasztó súlya nélkül tehet a látogató időutazást egy-egy szűkebb közösség, a mindennapi emberek világába (Ebli 2009: 38.).

A fentebb említett szándékoknak megfelelően a helyi néprajzi gyűjtemények önmegjelenítő és kommunikációs stratégiái is jelentős eltéréseket mutatnak. Azoknak a múzeumoknak a vezetői-alapítói, akik a múzeumokat a helyi identitás sarokköveinek tekintik, maguknak pedig egyfajta messiási szerepet tulajdonítanak, arra törekednek, hogy az általuk működtetett múzeumokról a lehető leggyakrabban jelenjenek meg tudósítások a helyi és a megyei napi sajtóban vagy az online médiában. Néhány esetben a múzeumnak még saját honlapot is létrehoznak. Azok viszont, akik a helyi identitás építése mellett a vidéki turizmus fellendítését is célul tűzik ki maguk elé, arra is gondot fordítanak, hogy az általuk alapított/működtetett múzeumok a turisták számára készült honlapokon és útikalauzokban is jelen legyenek.

A szakmai szempontok érvényesítése terén azonban a legtöbb múzeum komoly hiányosságokat mutat. Az egyik legszembetűnőbb a gyűjtemények leltárának szinte teljes hiánya. Még azok a múzeumok is, melyek rendelkeznek a tárgyak egyfajta lajstromával, csupán a tárgyak nevének és leltári számának, ritkábban a tulajdonos nevének rögzítésére korlátozódnak. Ez a hiányosság végső soron a gyűjtési technikákból is adódik. A gyűjtések legtöbb esetben úgy zajlottak, ahogy ezt a vajdaszentiványi múzeum egyik alapítója, Nagy Erika mesélte: *„amikor hazaköltöztem Vajdaszentiványra, kértek, segítsék egy, az alsó iskolában létesítendő néprajzi kiállítás berendezésében. Szekérre ülve jártuk a falut. Kértük, gyűjtöttük a különböző bútordarabokat, kézimunkákat, régi edényeket, szövőeszközöket. Egyesek firtatták ugyan, miért van rájuk szükség, de megnyugtattuk őket, hogy visszaadjuk... Akadt közöttük olyan is, aki a múzeumnak adományozta a tárgyakat. Mondván, itt jobb helyen vannak, mint otthon a padláson.”* Vagyis a gyűjtések rövid idő alatt nagy mennyiségű tárgyat halmoztak fel, ami nem tette lehetővé, hogy a gyűjtéssel párhuzamosan a leltározás is a megfelelő ütemben haladjon. Másrészt egy következő problémára is rámutat: a gyűjtés során nem érvényesült a szelekció elve. Minden, amit a múzeumnak adományoztak, be is került a múzeumba, ezért a kiállítások túlszűfolttá váltak, a legtöbb esetben inkább raktárra (látványraktár) emlékeztetnek. Ez a technika ugyanakkor rányomta a bélyegét a kiállítások tematikájára is. Ugyanis egyes tárgytipusok – mint például a szövés-fonás eszközei aránytalanul nagy számban jelennek meg a kiállításokban, míg mások szinte teljesen hiányoznak. A presztízzsel rendelkező régi bútorok vagy mázas cserépedények például elenyésző számban fordulnak elő. A kiállítás-technikák terén egy másik sajátosság is szembeötlő: ezek a múzeumok minimális segédlettel dolgoznak. A kiállításokban szinte alig fordulnak elő tárlók vagy szöveges útmutatók, saját készítésű bábokat viszont már többen alkalmaznak.

A múzeumok nem rendelkeznek önálló személyzettel, ezért nyitva tartásuk is rendszertelen, elsősorban előzetes egyeztetést követően, felkérésre nyitják ki a látogatók előtt.

Összegzés

Míg korábban ezek az intézmények összegyűjtötték és tárolták, őrizték a múlt emlékeit, addig az utóbbi időben egyre inkább a használat kerül előtérbe: a közösség használatba veszi a múzeumokat, a múzeum a nyilvános tér kiemelt pontjává válik, szakralizálódik. Olyan helyet jelent, ahol a múlt kultivációjának bizonyos mentalitásformái válnak láthatóvá.

Ilyen értelemben a tájház a maga fizikai jelenlétével a múlt tudatos használatának, birtokbavételének, illetve a múlttal való együttélés tudatosításának legszembetűnőbb köztéri jele lesz, mely a helyi identitás alakításában vállal szerepet. A múzeum falai között kiállított tárgyak nem csupán egy letűnt korszak porosodó tárgyi emlékeit jelentik, hanem a haladásba, a jobb jövőbe vetett hit fenntartásának és kommunikálásának tárgyi kellékei is egyben. Nemcsak az van beléjük kódolva, hogy honnan jöttünk (ez tompítja a gyökértelenség-érzetet), hanem az is, hogy mit hagytunk magunk mögött. Ez utóbbi viszont a jelen perspektívájából egyre inkább a fejlődés dinamikáját teszi láthatóvá.

A tájház létrehozása végső soron a hagyományörzés egyik jelenkori formájaként értelmezhető, mely abban különbözik a többi hagyományörző tevékenységtől, hogy míg az utóbbiak az időhöz, egy-egy eseményhez (fesztivál), addig ez előbbi a térhez kapcsolódik szorosabban. Míg az utóbbiak szállíthatóak, elvihetőek a település határain túlra is, ennek elsősorban a település terén belül képzelhető el a használatba vétele.

Mivel azok az öltözködésbeli, gazdálkodásbeli, háztartásbeli stb. hagyományok, melyeket ezek a múzeumok a használati tárgyakon keresztül megmutatnak, már nem élnek, múzeumi megjelenítésük végső soron a helyi hagyományok örökségesítésének eszközévé válnak, ahol az organikus hagyományok helyett azok organizált változata tekinthető meg.

Ezek a múzeumok elsősorban a helyi közösség felé fordulnak, helyi igények hozták létre, és helyi igényeket elégítenek ki. Területként olyan megemlékezési szertartások helyeivé válnak, ahol a nemzeti és regionális identitás kommunikálására, valamint a közösség összetartozásának szimbolikus megerősítésére kerül sor. Egyfajta *poszt-múzeum*oknak kell őket tekintenünk, melyek esetében a tárgyak használata fontosabb a kiállítási- és gyűjtési technikák szakszerűségénél.

A múzeumok nemcsak a helyi kultúra szekularizált templomai/szentélyei,²⁴ hanem maguk is előszeretettel húzódnak a templomok, szakrális központok közvetlen közelébe, a szent térbe, a központba. Ugyanakkor a múzeumok többsége egy-egy intézmény védőszárnya alatt működik, ezért nem csoda, ha ezek ideológiájából át is vesz egy-egy keveset.

A múzeum az emlékek tárháza, emlékezési alakzat. Kérdés tehát, hogy kié ez az emlék? Ki emlékezik meg és kiről hogyan emlékezik meg? Mivel ezek a múzeumok túlnyomó részt a helyi értelmiség törekvései és elképzelései mentén jönnek létre, legalább annyira szólnak arról, hogy miként látja a népi kultúrát a helyi értelmiségi, mint arról, hogy milyen volt egy-egy település életvilága a 19. század végétől a 20. század ötvenes éveikig. Másrészt viszont a múzeumok már önmagukban is 100 évvel ezelőtt felállított szempontok szerint szűrik a népi kultúráról alkotott képünket (Ebli 2009: 18.). Ugyanakkor a kiállításokat más szempontok is korlátozzák. A múzeumokba ugyanis az kerül be, ami az illető településen még megtalálható, és amitől a közösség tagjai hajlandóak megválni. Azaz a kiállítás anyaga egy bizonyos értékhatár alatt lévő kulturális javakat tud megmutatni, illetve azokat, melyek még a közelmúltig valamilyen fokú használatban voltak. Ezzel is magyarázható, hogy a kenderfeldolgozás és a szövés-fonás eszközei nagyobb számban találhatók meg, mint a többi hagyományos termelőeszközök (pl. faeke, cséphadaró stb.).

És akkor záró gondolatként egy utolsó kérdés: mit nem képes megőrizni ez a fajta múzeum? A falusi munka nehéz voltát, valamint azt a küzdelmet és szenvedést, amit a parasztság a létfenntartásért folytatott. A kiállított tárgyak, valamint a tiszta takaros lakásbelső nemcsak nosztalgiát ébreszt, de el is fedi az élet nehézségeit. A fiatal generációk, akiket tanítóik, tanáraik visznek el egy-egy ilyen létesítményt meglátogatni, éppen attól az élménytől vannak elzárva, valójában azért viszonyulnak ambivalens módon ezekhez a gyűjteményekhez, mert – korukból adódóan – nem fűzi őket nosztalgia az itt látható tárgyakhoz, viszont nem is tudják átérezni az autentikus falusi életet. Pedig a múzeum kollektív pszichoterápia eszköze lehet: egy közösség szembenézési kísérlete a lakosság fájó sorsával, mely csoportterápiás élményt biztosít (Ebli 2009: 268–270).

Mitől jó ma egy tájház? – teszi fel a kérdést a Bereczki Ibolya egyik, a Magyar Múzeumok online magazin oldalán 2009-ben megjelent írásában (Bereczki 2009). „Elsődleges szempont – írja a

²⁴ Ez azt jelenti, hogy a tárgyak felől az őrző szentély, a közönség részére pedig a programok helyszíne lett a múzeum (Ebli 2009: 52–53).

szerző-, hogy az épület - amelynek berendezése a településre és a bemutatott korszakra jellemző, szakszerű és helyből származó tárgyakból áll - hiteles és jól karbantartott legyen. Nem elhanyagolható tényező, hogy a látogató gondozott belső és külső tereket találjon. Mindemellett napjainkban elengedhetetlen, hogy a tájházak élettel, hiteles szakmai programokkal megtöltő helyi közösség/ek bekapcsolódjanak a működtetésbe. A jó tájház sohasem pusztai kiállítás, hanem ideális esetben a helyi hagyományőrző programok helye, a találkozás színtere a helyi közösség tagjai, és a helyi tudás átadásának helyszíne a fiatal generációk és az odaérkező turisták számára” (U.o.).

Javaslatok

Mindezeket figyelembe véve az erdélyi tájházak jövőjével kapcsolatban a következő javaslatokat fogalmazhatjuk meg:

1. Mivel a jelenleg működő tájházak és néprajzi gyűjtemények a kiállított tárgyak állapotát, a tárgykészlet reprezentativitását, a kiállítás minőségét, a gyűjteményeknek otthont adó épületeknek/termeknek a múzeumi célokra való alkalmasságát illetően nagyon változatos képet mutatnak, szükségesnek tartjuk ezek alapos elemzését, és egy olyan útmutató elkészítését, mely konkrét javaslatokat tesz a tájházak létesítésével és fenntartásával kapcsolatosan (milyen szempontok alapján válasszuk ki a tájház épületét, hogyan újítsuk fel, milyen tárgyakat és mennyit gyűjtsünk össze, mire figyeljünk a kiállítás elkészítésekor, milyen további rendezvényeket szervezzünk a tájházakban, hol és hogyan jelenítsük meg gyűjteményeinket stb.)

2. Mivel mindezt csak folyamatos anyagi támogatás mellett lehet szakszerűen elkészíteni, szükséges egy olyan átfogó stratégia kidolgozása, mely lehetővé teszi, hogy a tájházakat és néprajzi gyűjteményeket pályázati rendszerben folyamatos támogatáshoz juttassuk. Erre vonatkozóan két megoldás látszik megvalósíthatónak: (a) a tömbmagyarság esetében, ahol a helyi önkormányzatok szintjén is megoldható ezeknek a muzeális intézményeknek a rendszeres támogatása, ott javallott volna az egyes önkormányzatok területén működő tájházak és néprajzi gyűjtemények normatív támogatása; (b) a szóránymagyarság esetében, valamit ott, ahol az önkormányzatban a magyar képviselő nem éri el az 50%-ot, ott az országos keretből (pl. *Communitas Alapítvány*) kellene biztosítani a tájházak működéséhez szükséges összegeket.

3. Mivel a pályázati alapok is véges keretből gazdálkodnak, arra nincs esély, hogy az összes tájház normatív támogatásba részesüljön. Ennek a helyzetnek a feloldására szintén két javaslatot tennénk: (a) a meglévő tájházak közül néprajzi régióként ki kell választani 1-2 tájházat (Erdély szinten ez mintegy 15-20 tájházat jelent), melyek meghívásos pályázat keretében normatív támogatásban részesülnének. A szelekció során a következőket kell mindenképpen szem előtt tartani: a tájháznak otthont adó épület legyen a tájegység népi építészetének alapvető jellemzőit magán hordozó épület, a tárgyállománya legyen szakszerűen összeválogatva és beletárazva, a település legyen könnyen megközelíthető (legyen egy-egy turistaútvonal mentén), az épület és a tárgy-együttes tulajdonjoga legyen rendezett. Az említett 15–20 tájházat egy széleskörű szakmai vita keretben kell kiválasztani. (b) Időszakonként (legalább két évente) nyílt pályázatot kell hirdetni kiállítás és különböző kulturális események, illetve kézműves tevékenységek szervezésére, állagmegőrzésre, épület-felújításra stb.

4. Mivel megoldhatatlan, hogy egy-egy kistérségben belül több tájház is normatív támogatásba részesüljön, azokat a gyűjteményeket kell előnybe részesíteni, melyek egy nagyobb terület (egy kistérség) néprajzi sajátosságainak bemutatását vállalják fel.

5. Az erdélyi tájházak finanszírozását elképzeljük úgy is, hogy azokat a gyűjteményeket próbáljuk meg támogatni, melyek magyar többségű községekben találhatóak, hiszen ezáltal teljes mértékben biztosítva lenne az önkormányzattal való együttműködés és a működési/fejlesztési költségek.

6. Furu Árpád, a Transylvania Trust munkatársa egy 2015-ben rendezett konferencián²⁵ hívta fel arra a figyelmet, hogy ki kell választani Erdély népi építészetének „aranytartálékát”, és ezeket valamilyen formában meg kell védeni. Az egyik lehetőség éppen az lenne, ha tájházakat rendeznénk

²⁵ Örökség és megjelenítés. Patrimonizáció, vizualizáció és mindennapi használat, Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 2015. augusztus 18.

be ezekbe az épületekbe, hogy ne csak az építészettörténeti sajátosságok, hanem az egykor az épületben élt emberek által használt tárgyi világ is megőrzésre és bemutatásra kerüljön.

7. Mivel a tájházaknak és néprajzi gyűjteményeknek a nemzeti és regionális identitás megőrzése és megjelenítése, a közösségi kohéziós erő fenntartása és erősítése, a vidéki turizmus fellendítése – azaz gazdasági szempontból egyaránt tétje van, elengedhetetlen ezeknek az intézményeknek a hálózatba szervezése. Ezt mi a Magyarországi Tájházak Szövetsége mintájára tudjuk elképzelni. Amennyiben létrejönne az Erdélyi Magyar Tájházak Szövetsége, ennek szakmai felügyeletét meglátásunk szerint a Kriza János Néprajzi Társaság és a Sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeumnak közösen kellene ellátnia. Ennek a szövetségnek lenne a feladata szakmai képzéseket szervezni a tájházak vezetőinek, közös programokat kidolgozni és ezeket szakmai szempontból felügyelni, az egyes tájházak és néprajzi gyűjtemények finanszírozását koordinálni, valamint az egyes egységekben zajló tevékenységeket 3–5 évente felülvizsgálni, és újraértékelni a tájházak működésének finanszírozására vonatkozó stratégiákat.

8. A Hargita megyei kezdeményezés mintájára évi rendszerességgel kellene egész Erdélyre kiterjesztett tájház napokat és közös kiállításokat szervezni, illetve közös kiadványokat szerkeszteni.

Szakirodalom

BERECZKI Ibolya (szerk.)

2009. Mitől jó egy tájház? Hétéves a Magyarországi Tájházak Szövetsége. *Magyar Múzeumok*. A Pulszky Társaság - Magyar Múzeumi Egyesület Online Magazinja. http://magyarmuzeumok.hu/tema/168_mitol_jo_egy_tajhaz (Utolsó ellenőrzés 2016. 04. 23.)

2013 Erdélyi tájházak és néprajzi gyűjtemények. Magyarországi Tájházai Szövetsége–Kriza János Néprajzi Társaság, Noszvaj

EBLI Gábor

2009 *Antropológizált múzeum*. Typotex Kiadó, Budapest

MIHÁLY János

2007 A múltat bemutató épületek Hargita megyében: a tájházak. *Örökségünk*. I évf. 4. sz. 2–3.

POZSONY Ferenc

1997 Tájházak, vidéki múzeumgyűjtemények fejlesztésének lehetőségei. A Kriza János Néprajzi Társaság Értesítője. (1–2) Kolozsvár, 1–45.

2004 Néprajzi gyűjtemények az erdélyi múzeumokban. *Magyar Múzeumok* X. (1) 25–27.

2007 Tájházak Erdélyben. *Acta Siculica*. 551–556.

2013 Erdélyi magyar tájházak a változó kultúrpolitikák sodrában. In: Bereczki Ibolya (szerk.): Erdélyi tájházak és néprajzi gyűjtemények. Magyarországi Tájházak Szövetsége–Kriza János Néprajzi Társaság, Noszvaj, 6–15.

POZSONY Ferenc (szerk.)

1997 Tájházak, vidéki múzeumgyűjtemények fejlesztésének lehetőségei. A Kriza János Néprajzi Társaság Értesítője. (1–2) Kolozsvár.

1999 Tájházak fejlesztésének lehetőségei Erdélyben. A Kriza János Néprajzi Társaság Értesítője. (3–4) Kolozsvár.

TÖTSZEGI Tekla

2007 Tájházak Kalotaszegen. Ház és Ember. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Évkönyve 20. 297–310

VAJDA András

2013a Tájházak, falumúzeumok és néprajzi gyűjtemények Maros megyében. Örökségünk Történelem. Népelet. Néphagyomány VII. 4. sz. 20–23.

2013b Tájházak, falumúzeumok és néprajzi gyűjtemények Maros megyében. [vasarhely.ro](http://www.vasarhely.ro) (<http://www.vasarhely.ro/kozter/tajhazak-falumuzeumok-es-neprajzi-gyujtemenyek-maros-megyeben>)

2013c A néprajzi gyűjtemények használata: kontextus és funkció. [vasarhely.ro](http://www.vasarhely.ro) (<http://www.vasarhely.ro/kozter/neprajzi-gyujtemenyek-hasznalata-kontextus-es-funkcio>)

2013d Maros megyei tájházak, falumúzeumok és néprajzi gyűjtemények jelenkori használata. In: Ilyés Sándor–Jakab Albert Zsolt (szerk.): Kulturális gyakorlat és reprezentáció. A Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 21. KJNT, Kolozsvár, 2013, 249–282.

2013e Folosirea contemporană a muzeelor sătești și a colecțiilor locale din județul Mureș. Elena Rodica Colta (coord.): Cultura tradițională euroregională în contextul actual. Patrimoniul material/imaterial, modalități de conservare și promovare. Editura Etnologica, București, 2013. 40–68.

2014a A tárgyi népi kultúra kutatásának és gyűjtésének korszakai Maros megyében. In: Keszeg Vilmos–Szász István Szilárd–Zsigmond Júlia (szerk.): Néprajzi intézmények, kutatások, életpályák. A Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 22. KJNT, Kolozsvár, 2014. 301–318.

2014b Case muzee și colecții etnografice în satele din județul Mureș. Tradiții mureșene. Revistă anuală de etnografie și patrimoniu cultural, Tîrgu Mureș. 2014. 9–19.

Mellékletek

1. sz. melléklet

Ssz.	Régió neve	Település neve	Gyűjtemény neve
1.	Aranyosszék	-	-
2.	Arad és környéke	Kisiratos	Almási Béla Tájház és Múzeumi Gyűjtemény
3.	Bányaság	Csernakeresztur	Bukovinai Székely Tájház
4.	Csíkszék	Csíkszentmiklós	Csíkszentmiklósi Tájház
5.	Erdővidék	Kisbacon	Kisbaconi tájház
6.	Érmellék	Gálospetri	Gálospetri tájház
7.	Felső Maros mente	Magyaró	Magyarói tájház
8.	Gyergyó	Gyergyóremete	Gyergyóremetei tájház
9.	Gyimesek	Gyimesbükk	Gyimesi tájház
10.	Háromszék	Zabola	Székely tájház és Csángó Néprajzi Múzeum
11.	Kalotaszeg	Méra	Mérai tájház
12.	Marosszék	Székelyvécke	Falumúzeum
13.	Mezőség	Feketelak	Feketelaki tájház
14.		Szék	Széki tájház
15.	Sóvidék	Parajd	Parajdi tájház

